

Noteringar om Läroplanskommitténs genes

Donald Broady

Det följande är en något reviderad transkribering av ett kort muntligt inlägg vid en sammankomst 28 sept. 2022 med anledning av högtidlighållandet av att trettio år förflutit sedan Läroplanskommittén avlämnade sitt betänkande *Skola för bildning* (SOU 1992:94).

Ett annat skäl till firandet var att Läroplanskommitténs ordförande Ulf P. Lundgren nyss fyllt åttio år.

Som ett litet bidrag till historieskrivningen, och till hyllningarna av åttioåringen och hans insatser, vill jag lämna några vittnesbörd om Läroplanskommitténs förhistoria, närmare bestämt om hur vår anförare Ulfs tankar hade gått fram till och med mars 1991 då kommittén tillsattes och hade sitt första sammanträde.

Jag har gått genom gamla dagboksanteckningar om den saken, de första från 19 februari 1990 (ett drygt år innan kommitténs tillkomst). Det var då min mentor Ulf, som på olika vis var djupt insyltad i den pågående reformeringen av skolans styrning och organisation, delgav mig sina idéer om hur kommande läroplaner borde utformas. Bland annat ville han ändra på att i gällande läroplaner nästan alla mål är ämnesanknutna *undervisningsmål*. I stället borde *utbildningsmål* framhävas, som ska vara obligatoriska samtidigt som skolans lärare ges frihet beträffande deras realiserande. Med utbildningsmål menade han sådant som grundläggande värderingar enligt skollagen samt basfärdigheterna skriva, läsa och räkna. I fråga om basfärdigheter bör inga betyg ges ty bibringandet av sådana är skolans skyldighet. Barnen ska inte straffas när skolan misslyckas. De detaljerade undervisningsmålen ska väck från kursplanerna. I stället behövs kvalificerat kommentarmaterial som inte innehåller föreskrifter utan är lärarens hjälpmedel.

Jag var först skeptisk. Redan två decennier tidigare, under 1970-talet, hade jag fallit pladask för den tyska klassiska bildningstraditionen och misstrodde därför den idé om målstyrning som blivit så populär i statsförvaltningen och inom hela det politiska fältet – från vänster till höger – och som när den tillämpades i utbildningsväsendet kolliderade med kärnan i den klassiska bildningstanken: att människor bör forma sig till något inte på förhand givet. Men under fortsatta samtal med Ulf förstod jag att det inte var den sortens målrationalitet han förespråkade. Sålunda var han noga med exempelvis att utvärderingar och tester inte ska vara till för att mäta och värdera lärares eller elevers *individuella* uppnående av på förhand fastlagda mål utan tjäna som instrument för att göra skolan bättre.

Ulf fortsatte att inviga mig i sina tankar. Jag har bevarade anteckningar från ett samtal ett år senare, 12 december 1990, då han avslöjade att han skulle bli huvudsekreterare för en ny kommitté, Läroplanskommittén. Han föreställde sig denna som en snillekommitté efter högsta föredöme, Stora uppfostringskommittén 1825–1828, i vilken ingick tidens stora andar, Carl Adolph Agardh, Jöns Jacob Berzelius, Carl Olof Fineman, Anders Fryxell, Erik Gustaf Geijer, Esaias Tegnér, Johan Olof Wallin. Den jämmerligt låga nivån i den offentliga diskussionen om svensk skola skulle kunna åtgärdas om kloka intellektuella lockades att engagera sig i den. Dessutom skulle Läroplanskommitténs kommande förslag, som Ulf tänkte sig skulle bli ganska omvälvande, bli svårare att avfärda om välrenommerade kulturpersonligheter och lärdomsgiganter varit delaktiga i tillkomsten. Ulf visade mig sin påbörjade lista över tänkbara ledamöter i Läroplanskommittén och bad mig fylla på. Vi fastnade för följande namn: Lars Furuland, Lars Gyllensten, Bodil Jönsson, Olle Kåks, Sven-Eric Liedman Astrid Lindgren, Sven Lindqvist, Kari Marklund, Bengt Nerman, Stig Strömholm, Rolf Torstendahl, Gunnel Wallquist och Vetenskapsakademiens preses Ingvar Lindqvist. Ett problem med listan var att samlingen var ganska ålderstigen och naturvetarna få.

Läroplanskommitténs sammansättning blev en annan när ledamöterna utsågs i mars 1991. Det blev ett bra gäng ändå (ännu bättre senare under året när skaran av ledamöter utvidgades men här uppehåller jag mig vid begynnelsen). De materiella förutsättningarna gick inte att klaga på, det fanns en budget på 12 miljoner att bränna av fram till dess att arbetet skulle vara avslutat ett och ett halvt år senare, i september 1992. Det var en stor summa, hälften av vad de statliga kommittéerna under denna period kostade.

Vid läroplanskommitténs första sammanträde 27 mars 1991 var alla på plats förutom Jarl Bengtsson som satt i Paris. Närvarande ledamöter var ordföranden Ulf, Kerstin Hägg, Bodil Jönsson, Barbara Martin, Kerstin Mattson, Rolf Nordanskog, Stig Persson och Lennart Teveborg. Därtill kom sekretariatet bestående av Christer Axén, Margot Blom, Karin Fransson och Margareta Linné samt en expert som var jag.

Ulf och inledde detta kommitténs första sammanträde med att klargöra att ingen av oss representerar något annat än sig själv och höll sedan ett slags linjetal där han förklarade bakgrunden till uppdraget. Inom statsförvaltningen brukar man sopa problemen nedåt i trappan, upplyste han oss om. Sålunda hade vi i Läroplanskommittén på vårt bord fått problem nedsopade från högre politisk nivå (där sådant som Ansvarspropositionen tillkommit). Dessa problem var ansevärdiga. Ulf konstaterade att det svenska skolsystemet, i likhet med många andra industriländers, blivit obsolet. Under 1950- och 1960-talen hade föreställningarna om en tämligen oföränderlig omvärld och fortsatt ekonomisk tillväxt varit förhärskande, och majoritetsregeringar hade sört för den politiska stabiliteten. Sedan kom 1970-talet och 1980-talet och skolan och offentlig sektor i övrigt utsattes för mycken kritik, ekonomin internationaliserades,

minoritetsregeringar skapade instabilitet, turbulens präglade arbetsmarknaden och yrkeslivet. Det hade blivit omöjligt att förutse hur elevernas kommande arbetsliv skulle gestalta sig och starka särintressen ryckte och slet i skolan. "Det stora projektet", det hårt strukturerade skolväsendet, duger inte längre. Ur den situationen finns två tänkbara utvägar.

Det första alternativet, som Ulf trodde på och arbetade för, var decentraliseringens väg, den som man i Sverige anträtt i och med reformarbetet sedan slutet av 1980-talet. Han nämnde en rad sammanhang – han behövde inte säga det vi alla visste, att han där själv mer eller mindre i kulisserna spelat en betydelsefull roll; historien om hans insatser återstår att skriva – såsom styrberedningen, utbildningsdepartementets arbetsgrupp "Skolprojektet", Kommunaliseringspropositionen, även kallad Ansvarspropositionen, och Kunskapspropositionen. En viktig nyordning var att den tidigare detaljregleringen och styrningen via statsbidragen skulle ersättas av ett nytt system enligt vilket varje kommun framöver skulle tilldelas en klumpsumma i statsbidrag beräknad utifrån kommunens speciella behov. Kommunrepresentanter hade sedan länge knorrat och ansett sig bättre skickade än staten att sköta skolorna inom räjong och Ulf menade att tiden nu var kommen att låta dem få som de ville och bevisa sin förmåga. Förändringen innebar att den dittillsvarande oflexibla styrningskedjan skrotades, den som från den statliga styrningen (uppfattad som knuten till antal undervisningstimmar i olika ämnen) lett vidare till skolans organisation och sedan till läroplanerna och till sist timplanerna (knutna till lärares undervisningsskyldighet). I den nya moderna flexibla arbetsorganisationen skulle lärare och andra i skolan fråga sig (1) vilket är vårt uppdrag, (2) vilka är våra elever och (3) vilka resultat vill vi nå. Befriad från detaljregleringens bojor ska lärarkåren äntligen bli professionell, förutspådde Ulf. Lärarnas nya ställning skulle likna läkarnas i det att de åtnjöt förtroendet att verka under eget ansvar i kraft av sina eminenta och yrkesfärdigheter och ämneskunskaper. I den mån brister i lärarnas kunnande förekom skulle de med entusiasm förkovra för att bli i stånd att fullt ut njuta friheten att lägga upp och genomföra undervisningen efter eget huvud.

Ungefär så framställde Ulf den önskvärda färdriktningen för svensk skola. Den alternativa utvägen när nu utvecklingen sprungit förbi det dittillsvarande skolsystemet, var den man valt i England under i Margaret Thatchers egid [hon som varit utbildningsminister sedan 1975, därefter premiärminister fram till sin avgång några månader innan Läroplanskommittén tillsattes]. I Ulfs ögon ett katastrofalt vägval. I länder där denna lösning prövats brukade den vara förenad med centralisering av skolväsendet, styrning genom nationella utvärderingsprogram och testning av elever, med sänkt utbildningskvaliteten som följd ty utvärdering med hjälp av tester mäter bara ytterst elementära kunskaper och färdigheter, mot vilka undervisningen inriktas. Och testerna konstrueras så att de ska vara lätta att rätta. Ordet som Ulf då, i mars 1991, använde för att karaktärisera denna "engelska" väg som måste undvikas är intressant med tanke på hur svensk skola sedan dess stöpts om. Det ord han använde var "marknadsanpassning".